

שנת "בר המצווה" כמנוף חינוכי

הקדמה

זכו ילדינו, והוריהם עושים מאמץ גדול להפוך את "בר-המצווה" שלהם לאירוע בעל משמעות אישית. אין מסתפקים רק בעלייה לתורה או בקידוש סמלי, אלא משקיעים מחשבה ומחפשים דרכים על מנת להפוך את בר המצווה לשלב משמעותי בחייהם. שלב בו מקבל הנער על עצמו את עולן של המצוות מתוך הבנה ובחירה. משפחה משפחה ודרכה, והמשותף כמעט לכולם, שאין מחפשים את הנוצץ והמוחצן, אלא את המשמעותי בעל ההשלכה הפנימית. דווקא על רקע כיוון מבורך זה, חשבתי להאיר מישור אחד שיתכן ויש בו מקום לחיזוק ושינוי. אך תחילה הקדמה: רבים ההורים המברכים את ילדם ביום בר המצווה, ותפילה חרשית בלבם, שימשיך להיות תמים ואוהב תורה גם בשנים הבאות. אין זה סוד שרוחות החופש והחילון נושבות בחזקה, והן עלולות לצנן חלילה גם את רוחם של מיטב בנינו. אין לאיש ערובה לדרך המובטחת שתחסן את ילדיו, וכל הורה מחפש דרכים להעמיק את חינוך בניו, ולחברם ביתר שאת לדרך העולה בית א-ל. למען האמת, לא רק ההורה הבודד מוטרד מעתיד ילדיו. גם הקהילה מתמודדת לא פעם עם התנהגותו של הדור הצעיר, בין השאר בבית הכנסת. פעמים שחלק מהצעירים המצטרפים לבית הכנסת, מוצאים את מקום מושבם הקבוע ליד הקיר האחורי. מיקומם הגיאוגרפי בבית הכנסת מבטא לא רק סידור ישיבה, וריחוקם מהמרכז מבטא לפעמים את תחושתם בדבר מקומם בקהילת בית הכנסת. במצב זה אין פלא, שיש והם אף מפריעים למתפללים האחרים. והנה, ייתכן שסביב אירועי בר המצווה קיים ממד נוסף שניתן לחזק. ממד העשוי לתרום חלק קטן נוסף בבניין אישיותו התורנית של העלם.

א. שייכות לעם מתוך שייכות לקהילה

כשנער נכנס למצוות, חלק מדברי הברכה והדרשה שהוא שומע ממוקדים בשני מישורים עיקריים: האחד נוגע למשמעות כניסתו ל"נועם עולן האהוב של המצוות". השני: היותו מצטרף לכלל ישראל, והפיכתו לחבר מן המניין באומה הישראלית. יש להניח שהקומה הראשונה, בדבר היותו מחויב מעת זאת בקיום מצוות מדאורייתא, מובנת לכל נער. אך המישור השני, של היותו "בן לאומה הישראלית", של "הצטרפותו לכלל ישראל", עלול להישאר מופשט ומנותק בבחינת אמירה רוחנית לא משמעותית לגביו.

אינני מציע חלילה לוותר על המסר השני, אך נראה שניתן להוסיף לידו מישור נוסף, העשוי לסייע בחיזוק הקשר של הנער לעולמו התורני. כוונתי להבלטה של תהליך הצטרפותו לקהילה, וליתר דיוק, ל"קהילת בית הכנסת". צריך להחזיר עטרה ליושנה, ולחנך את ילדנו במודע, "להיות יהודי של בית כנסת". אצל יהודי של בית כנסת ניצבת התפילה בכלל, והתפילה היומיומית במניין במקום מרכזי. אצל יהודי של בית הכנסת, ניצבים לימוד התורה והשתתפות בשיעורי

תורה, בבחינת קביעת עתים לתורה, במקום מרכזי בחיים. אדני יסוד אלו מצטרפים למכלול שלם של ביטויים, המשתנים ממקום למקום ומבית כנסת לבית כנסת: מסעודה שלישית ועד השתתפות בשמחת לידה, מביטויי אבל של היחיד ועד לימי לימוד ועיון של הקהילה. מיום צום ותענית לשם תפילה וזעקה, ועד שמחת פורים או יום העצמאות בקהילה.

ב. מקומו של בית הכנסת

בגלות העניין היה פשוט: כל העולם היה זר ונוכרי, והמקום העיקרי בו ביטא היהודי את יהדותו היה בית הכנסת וקהילתו. בחזרתנו ארצה, התרחבו מושגי התורה, ולפעמים שלא במתכוון, הם עשו זאת על חשבון הדתיות והחינוך "להיות יהודי (גם) של בית הכנסת". בארץ ישראל המתחדשת, בית הכנסת תופס מקום חשוב יחסית, בעיקר בעיר הגדולה. שם מפוזרים התושבים הדתיים ברחובות שונים, יש בתי כנסת רבים בשכונה, ופעמים שאין קהילה עירונית (ציונית דתית) אלא זו המתגבשת סביב בית הכנסת. דווקא ביישובים הקטנים, עלולים בית הכנסת ומשמעותו להיפגע. זאת מפני שלכאורה, יש זהות בין קהילת בית הכנסת לבין קהילת היישוב, וממדי הקהילה זוכים לתמיכה ובנייה במערכות רבות: רכזי תרבות ורכזי קהילה, חוגי מתנ"ס יישוביים (גם למבוגרים) וספרייה. במילים אחרות, דווקא ביישובים יש צורך במאמץ מודע על מנת לחזק את מעמדו של בית הכנסת בכלל, ואת שייכות הצעיר אליו בפרט. נראה שיש מקום להציע, להוסיף לאירועי בר המצווה, גם שלבים של הצטרפות לקהילת בית הכנסת היישובי. זה כחלק מחיזוק החינוך התורני של הנער, הניצב בשלב מעבר בחייו. אין פתרון קסם איך עושים זאת, וכמו בתחומים חשובים נוספים, יש צורך ברצף של אירועים קטנים ונקודתיים שיחדיו עשויים לחזק את הקשר של הנער לבית הכנסת. למשל:

ג. דרך הביצוע

במסגרת חגיגת בר המצווה, יקום נציג בית הכנסת ויברך את הנער על הצטרפותו לקהילת בית הכנסת. הנער יקבל מתנה צנועה מבית הכנסת, לרגל הצטרפותו לקהילתו. יתכן וישנם מקומות שירצו לצרף לזה גם תעודת הצטרפות רשמית ומכובדת.

נער המקיים את שבת בר המצווה שלו מחוץ ליישוב, יעלה לתורה בשבת הבאה (השבת הראשונה בה הוא מתפלל כבן מצוות בתוך בית הכנסת שלו). באותו מועד יברך אותו נציג בית הכנסת ואולי גם הרב, ויעניקו לו את המתנה הקהילתית. שכבת הגיל של ילדי בר המצווה, יוזמנו על ידי הרב או מלמד אחר, לסדרת שיעורים בנושא בית הכנסת. המדובר בסדרה ייחודית באורך של כחודשיים או כשלושה חודשים, בה ינסו להבין את משמעותו של בית הכנסת דרך עיון בהלכותיו. אין הכוונה רק להלכות התנהגות בבית הכנסת, אלא דווקא לממדים נוספים, פחות מוכרים, אשר דרכם ניתן להכיר את היחס הבסיסי לבית הכנסת. למשל:

1. העובדה שבני המקום כופים אחד את השני לתרום כסף לבניין בית כנסת ציבורי. החובה של הציבור להקים בית כנסת וכו'.
 2. הלכות בניין בית הכנסת: כיוון, חלונות, מקום הבמה, נר התמיד ומישורים נוספים הקשורים למבנה בית המקדש ולהיות בית הכנסת "מקדש מעט".
 3. התנהגות ציבורית כלפי בית הכנסת: המותר לקיים בו מסיבות; באלו תנאים: המותר למכרו או לייעדו לשימושים נוספים; וכו'.
 4. רק בשלב הסופי של הלימוד ניתן לגשת לטיפול גם בהלכות הנוגעות להתנהגותו של הפרט בתוך בית הכנסת: כיצד יוצאים, האם ניתן לקצר דרכו; לישון בתוכו; וכו'.
- כחודשיים לאחר תחילת הלימוד, ייפגש השנתון של בני המצווה לפגישה מיוחדת עם הרב. בפגישה ידונו על מקום בית

הכנסת בחיי הקהילה, ועל דרכים בהם הם יכולים, כחברים מן המניין בקהילה, לתרום לחיזוק בית הכנסת ומעמדו. כחודש לאחר מכן תתקיים פגישה דומה בין השנתון לבין ועדת דת. גם פגישה זו תתקיים מתוך הנחה שיש כאן קבוצה חדשה של חברים בקהילה. בעצם קיום הפגישה וכל שכן בתוכנה, יוקרן המסר הבסיסי של שותפות ואחריות החלים על כל חברי הקהילה. נערי בר המצווה ישולבו עד כמה שניתן בתפקוד היומיומי של בית הכנסת. שותפות בוועדות, בקריאת התורה, בעליות לתורה ועוד. ראוי לעשות מאמץ להעלותם לתורה באותה תדירות שמעלים את המבוגרים. זאת ועוד. משמעות מיוחדת יש במתן עלייה למי שמבחינה חברתית ותורנית נמצא בשולי החברה. נער שנכנס למצוות יקבל מקום קבוע בבית הכנסת, שיוגדר כמקום ישיבתו. ניתן להוסיף עוד רעיונות נוספים, לפי אופי הקהילה וצרכיה. אך מה שחשוב כאן זה העיקרון. יש צורך להשקיע מחשבה ומעשה, על מנת לחזק את תחושת הקשר והשותפות של הנער בחיי בית הכנסת, תפילותיו ושיעוריו.

ד. סוף דבר

לסיים, מספר הערות:

1. כל הנאמר על נערים צעירים (על הצורך לחזק את היחס לבית הכנסת, על ההתנהגות בתוכו וכו') - נכון גם ביחס למבוגרים...
 2. הנושא שלנו כעת התמקד בהפיכת שנת בר המצווה למנוף לבניין תשתית ראויה, להפיכת הנער ל"יהודי של בית כנסת". אך יש עוד ממדים רבים שראויים לבדיקה והתחדשות סביב אירועי שנה זו. הם אינם נושא מאמר זה, ולכן נזכירם רק בקצה המזלג. במקום להתמודד לאחר מעשה עם קשיים העלולים להופיע בתרבות בני העשרה, ראוי להקדים תרופה ולחשוב כיצד ניתן להעמיק את התהליכים החינוכיים בגילאי המעבר, בין השאר סביב שנת בר המצווה. יש מקום לשקול שני סוגי אירועים: אלו שיתקיימו בחודשים הקודמים לבר המצווה, ואלו שיתקיימו בחודשים שלאחריו. את המחצית השנייה של כיתה ו', ואת הקיץ שבין כיתה ו' לכיתה ז', ניתן להקדיש ללימוד של השכבה לקראת בר המצווה. למשל: ניתן שילמדו יחד הלכות תפילין, ייפגשו עם סופר סת"ם שיוזמן ליישוב ועוד. בסוף כיתה ז' ובקיץ שבין ז' לח', ניתן יחד אתם להגדיר משימה ציבורית שייקחו על עצמם כחלק מהצטרפותם לקהילה. החל מפרוייקט יישובי, וכלה במעשה חסד שבועי. (יצויין, שבדומה ללימוד הלכות בית הכנסת שהוצע לעיל, נראה לי שראוי להגדיר מראש שמפעל כזה יתקיים במשך כשלושה חודשים. פחות מזה הוא על גבול אירוע חד פעמי, ויותר מזה עלול להיות ארוך מדי לדור הצעיר שיש לו לפעמים פרקי ריכוז קצרים, וייתכן שהלהט מהעניין יאבד. אמנם חשוב לחנכו לערך ההתמדה, אך זה צריך להיעשות בהדרגה ובחכמה, ודי לגיל זה במבצע של כמה חודשים).
 3. מה עם הבנות ובת המצווה? יש צורך להקדיש לכך דיון מיוחד, ואין להסתפק בהערה ש"יש לעשות גם דברים דומים לבנות". עלינו לטפח דברים ייחודיים לבנות, אשר יסייעו להן לבטא את עולמן הייחודי הנשי. אין צורך לחזור על טעויות העבר ולהמליץ להן להישאר בצד או לחקות את הבנים. דווקא בתחום זה, של עשייה משמעותית סביב תהליך ההצטרפות למחוייבי המצוות, נראה לי שהבנות "מובילות". חלק מהנכתב פה הוא ניסיון לחקות את עולם התוכן והמשמעות שיצרו לבנות המצווה, ולהתאימו לבנים. לא תוך חיקוי הבנות ומנהגיהן, אלא תוך התאמה לייחוד של הבנים ועולמם היהודי. סוף סוף תודו - שגם לבנים יש מקום ואפילו ייחוד בחיי ה"דת"...
- ותן בלבנו בינה להבין ולהשכיל, לשמוע ללמוד וללמד, לשמור ולעשות ולקיים את כל דברי תלמוד תורתך באהבה.

